ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ FRANCESCO CAPOTORTI της 5ης Μαΐου 1977 *

Κύριε Πρόεδρε,
Κύριοι δικαστές,

1. Στην παρούσα υπόθεση έχουν υποβληθεί στο Δικαστήριό μας δυο πολύ διαφορετικά ερωτήματα. Πρώτον, του ζητείται να προσδιορίσει την έκταση της υποχρεώσεως παραπομπής στο Δικαστήριο του άρθρου 177, τελευταία παράγραφος της Συνθήκης ΕΟΚ, σχετικά με ένδικη διαδικασία εσωτερικού δικαίου που εμπίπτει στην κατηγορία των διαδικασιών «επείγοντος» ή «ασφαλιστικών μέτρων». Δεύτερον, το εθνικό δικαστήριο ήγειρε προβλήματα ερμηνείας των άρθρων 36 και 86 της Συνθήκης ΕΟΚ, σχετικά με την προστασία του σήματος, αυτό όμως μόνο για την περίπτωση που στο προηγούμενο ερώτημα θα δινόταν συγκεκριμένη απάντηση. Το Δικαστήριο αποφάσισε να διαχωρίσει την εξέταση των δύο αυτών ερωτημάτων, περιοριζόμενο, στο παρόν στάδιο, στη μελέτη του πρώτου. Αυτό θα μου επιτρέψει να είμαι πολύ σύντομος στην έκθεση των πραγματικών περιστατικών που απορρέουν από τη διαδικασία του εθνικού δικαστηρίου, στο πλαίσιο της οποίας το εν λόγω δικαστήριο υπέβαλε τα προαναφερόμενα ερωτήματα κοινοτικού δικαίου στο Δικαστήριο.

Η γερμανικού δικαίου εταιρία Hoffmann-La Roche, η οποία είναι μια από τις θυγατρικές του πολυεθνικού ομίλου Roche-SAPAC, παρασκευάζει ένα ηρεμιστικό με την ονομασία «Valium», χρησιμοποιώντας προς τούτο μια άδεια την οποία της έχει παραχωρήσει η εταιρία Hoffmann-La Roche της Βασιλείας· διαθέτει στο εμπόριο το εν λόγω προϊόν εντός της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας υπό την ονομασία «Valium Roche». Κάθε μια από τις δυο αυτές ονομασίες προστατεύεται διεθνώς με κατατεθειμένα σήματα, των οποίων κάτοχος είναι η εταιρία Hoffmann-La Roche AG στη Βασιλεία. Η γερμανική εταιρία Hoffmann-La Roche πωλεί αποκλειστικά το Valium εντός της Γερμανίας, σε συσκευασίες των 20 και 50 δισκίων.

Ο πολυεθνικός όμιλος Roche-SAPAC έχει επίσης μια θυγατρική στη Μεγάλη Βρετανία, η οποία παρασκευάζει, επίσης με άδεια της ομώνυμης εταιρίας της Βασιλείας, το ηρεμιστικό Valium και το διαθέτει στο εμπόριο σε συσκευασίες των 100 και 500 δισκίων σε τιμή κατώτερη από εκείνη που καθορίζει για το ίδιο προϊόν η γερμανική θυγατρική.

Η γερμανική επιχείρηση Centrafarm, θυγατρική της ολλανδικής εταιρίας Centrafarm BV που παρασκευάζει και διαθέτει στο εμπόριο φαρμακευτικά προϊόντα, αγόραζε στη Μεγάλη Βρετανία, μέσω της μητρικής της εταιρίας, Valium σε συσκευασίες των 500 δισκίων, ανασυσκεύαζε τα δισκία αυ-

* Γλώσσα του πρωτοτύπου: η ιταλική.

τά σε συσκευασίες των 1 000 δισκίων — επί των οποίων επέθετε το σήμα «Valium Roche» καθώς και την ονομασία της και την ένδειξη «τίθεται στην κυκλοφορία από τη Centrafarm» — και πωλούσε το φαρμακευτικό προϊόν, με τη νέα συσκευασία, στη γερμανική αγορά. Κατ' αυτό τον τρόπο, αντλούσε όφελος από την αισθητή διαφορά τιμής μεταξύ του Valium που παρασκευάζεται στη Μεγάλη Βρετανία και αυτού που παρασκευάζεται στη Γερμανία.

Η γερμανική εταιρία Hoffmann-La Roche, ενεργούσα εξ ονόματος της επιχειρήσεως της Βασιλείας, προσέφυγε δικαστικώς κατά της Centrafarm, λόγω προσβολής του δικαιώματος επί του σήματος του οποίου είναι κάτοχος η εταιρία Hoffmann-La Roche της Βασιλείας. Ειδικότερα, κίνησε ενώπιον του Landgericht Freiburg μια συνοπτική διαδικασία (Verfügungsverfahren), ζητώντας τη λήψη ασφαλιστικού μέτρου (einstweilige Verfügung), με το οποίο θα απαγορευόταν στη Centrafarm να χρησιμοποιεί τα σήματα «Valium» και «Roche» σε δοσοληψίες εκτός της διαθέσεως στο εμπόριο προϊόντων Roche εντός της αρχικής τους συσκευασίας.

Το δικαστήριο του Freiburg έκανε δεκτή την εν λόγω αίτηση, εκδίδοντας προσωρινή διάταξη και εν συνεχεία επικυρώνοντάς την με απόφαση. Στη συνέχεια, η Centrafarm προσέβαλε την απόφαση αυτή ενώπιον του Oberlandesgericht Karlsruhe (Καρλσρούης), το οποίο επέβαλε, βάσει του άρθρου 177, τρίτη παράγραφος της Συνθήκης ΕΟΚ, στο Δικαστήριο τα ακόλουθα ερωτήματα:

1) Υποχρεούται το εθνικό δικαστήριο, βάσει του άρθρου 177, τρίτη παράγραφος της Συνθήκης ΕΟΚ, να ζητήσει από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο να αποφανθεί επί ερωτήματος ως προς την ερμηνεία του κοινοτικού δικαίου:

— όταν το ερώτημα αυτό ανέκυψε σε διαδικασία ασφαλιστικών μέτρων («einstweilige Verfügung»),

— όταν η εκδοθείσα κατά τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων απόφαση δεν μπορεί να προσβληθεί με ένδικο μέσο,

— πλην όμως όταν οι διάδικοι έχουν τη δυνατότητα να κινήσουν, όσον αφορά το ζήτημα που αποτέλεσε το αντικείμενο της διαδικασίας ασφαλιστικών μέτρων, τακτική διαδικασία, κατά την οποία θα ήταν ενδεχομένως αναγκαία η παραπομπή του θέματος στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο, κατ' εφαρμογή του άρθρου 177, τρίτη παράγραφος της Συνθήκης ΕΟΚ;

Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο πρώτο ερώτημα, ζητείται από το Δικαστήριο να αποφανθεί επί των εξής ερωτημάτων:

2) Μπορεί ο δικαιούχος εμπορικού σήματος προστατευόμενου τόσο στο κράτος μέλος Α όσο και στο κράτος μέλος Β, δυνάμει του άρθρου 36 της Συνθήκης ΕΟΚ, να επικαλεστεί το επί του σήματος δικαίωμά του για να εμποδίζει έναν παράλληλο εισαγωγέα να αγοράζει από το δικαιούχο του σήματος ή με τη συναίνεσή του εντός του κράτους μέλους Α φάρμακα τα οποία έχουν τεθεί σε κυκλοφορία, φέρουν νομίμως το σήμα του και είναι συσκευασμένα υπό το σήμα αυτό, να τα συσκευάζει σε κουτιά διαφορετικών διαστάσεων, να τα παρουσιάζει με νέα συσκευασία, να επιθέτει επ' αυτής το σήμα του δικαιούχου του σήματος και να εισάγει το κατ' αυτό τον τρόπο σημασμένο εμπόρευμα στο κράτος μέλος Β;

3) Δικαιούται ο δικαιούχος του σήματος να πράξει τούτο ή παραβιάζει κατ' αυτό τον τρόπο ορισμένες διατάξεις της Συνθήκης ΕΟΚ, ειδικότερα δε το άρθρο 86:

— όταν για το εν λόγω φάρμακο κατέχει δεσπόζουσα θέση στην αγορά του κράτους μέλους Β,

— όταν η απαγόρευση εισαγωγής των εκ νέου συσκευασμένων προϊόντων, στα οποία έχει τεθεί το σήμα του δικαιούχου, έχει στην πραγματικότητα περιοριστικό αποτέλεσμα επί της αγοράς, διότι χρησιμοποιούνται διάφορα μεγέθη συσκευασίας στις χώρες Α και Β και διότι η εισαγωγή του προϊόντος, υπό άλλη μορφή, δεν έχει πράγματι ακόμα επιβληθεί αισθητώς στην αγορά,

— και όταν η απαγόρευση έχει πρακτικώς ως αποτέλεσμα τη διατήρηση, μεταξύ των κρατών μελών, μιας σημαντικής διαφοράς τιμής — ενδεχομένως δυσανάλογης — χωρίς να είναι δυνατό να αποδειχτεί ότι ο δικαιούχος του σήματος κάνει χρήση της απαγορεύσεως αποκλειστικώς ή κυρίως προς διατήρηση αυτής της διαφοράς τιμής.

Για τους λόγους που εξέθεσα στην αρχή, οι προτάσεις μου θα περιοριστούν στα προβλήματα που ανακύπτουν με το πρώτο ερώτημα.

2. Είναι σαφές ότι το εθνικό δικαστήριο αναγκάστηκε να υποβάλει το πρώτο ερώτημά του από τον ιδιάζοντα χαρακτήρα της διαδικασίας των ασφαλιστικών μέτρων σε σχέση με τις αποφάσεις της τακτικής διαδικασίας.

Κατά συνέπεια, μου φαίνεται λογικό να αρχίσω περιγράφοντας συνοπτικά τον εν λόγω χαρακτήρα, υπό το φως των εννόμων τάξεων των κρατών μελών και ιδίως της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας. Δεν χρειάζεται σχεδόν να προσθέσω ότι θα καταστεί δυνατό να δώσω μια γενική απάντηση στο ερώτημα αυτό, καθόσον, στη νομοθεσία των διαφόρων κρατών μελών, οι διαδικασίες του προαναφερθέντος είδους έχουν κοινά χαρακτηριστικά· αναφέρομαι βεβαίως στα χαρακτηριστικά που ενέχουν σημασία για τους σκοπούς της ερμηνείας της τρίτης παραγράφου του άρθρου 177. Άλλως, το Δικαστήριο είναι πάντοτε σε θέση να παρέχει απάντηση σε σχέση με τα στοιχεία που διακρίνουν τις επείγουσες διαδικασίες, οι οποίες εφαρμόζονται στον τομέα της βιομηχανικής ιδιοκτησίας δυνάμει της γερμανικής νομοθεσίας. Ακόμη και στην περίπτωση αυτή, το άρθρο 177 θα ερμηνευόταν βάσει ενός τυπικού συνόλου περιστάσεων και όχι βάσει μιας συγκεκριμένης πραγματικής καταστάσεως.

Κατά το Γερμανικό Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας (άρθρα 935 μέχρι 945), τα ασφαλιστικά μέτρα, γνωστά ως «einstweilige Verfügungen», αποσκοπούν στην ταχεία προστασία ορισμένων απειλούμενων δικαιωμάτων. Τόσο η απόδειξη του δικαιώματος και της απειλής όσο και η εξέταση της αιτήσεως από το δικαστή έχουν ένα βαθμό ακριβείας κατώτερο από εκείνον που απαιτείται στο πλαίσιο της τακτικής διαδικασίας: αρκεί η prima facie απόδειξη (που περιορίζεται στην πιθανολόγηση της αλήθειας των ισχυρισμών του αιτούντος), η δε διεξαγωγή αποδείξεως είναι συνοπτική.

Κατά της διατάξεως που εκδίδεται από το επιληφθέν δικαστήριο, ο ηττηθείς διάδικος μπορεί να ασκήσει ένδικο μέσο ενώπιον του ίδιου δικαστηρίου, η επιβεβαιωτική δε απόφαση της διατάξεως μπορεί επίσης να εφεσιβληθεί (όπως συνέβη εν προκειμένω). Πέρα απ' αυτό, η τακτική επί της ουσίας

διαδικασία δεν επηρεάζεται, καθόσον εκάτερος των ενδιαφερομένων διαδίκων έχει πάντοτε τη δυνατότητα να την κινήσει και να επιτύχει κατ' αυτό τον τρόπο απόφαση αντικαθιστώσα εξ ολοκλήρου το ασφαλιστικό μέτρο.

Στη Γαλλία, ο σκοπός των «αιτήσεων ασφαλιστικών μέτρων» (άρθρα 808 μέχρι 811 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας) είναι η λήψη προσωρινών μέτρων σε επείγουσες περιπτώσεις. Και εδώ απαντάται ο συνοπτικός χαρακτήρας της διεξαγωγής αποδείξεων, αυτός δε είναι ο λόγος που το άρθρο 808 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας περιορίζεται στο να προβλέπει μέτρα «τα οποία δεν προσκρούουν σε καμιά σοβαρή αμφισβήτηση» (qui ne se heurtent à aucune contestation sérieuse), παράλληλα με εκείνα «που δικαιολογούν την ύπαρξη διαφοράς» (que justifie l' existence d' un différend). Με την τελευταία αυτή διατύπωση τονίζεται η τάση προσδόσεως στη διαδικασία ασφαλιστικών μέτρων ενός «επικουρικού» χαρακτήρα σε σχέση με τις ήδη εκκρεμείς κύριες διαδικασίες· εν πάση περιπτώσει, η κύρια αγωγή μπορεί πάντοτε να ασκηθεί.

Στο Βέλγιο και στο Λουξεμβούργο, η κατάσταση εμφανίζεται όπως και στη Γαλλία. Περιορίζομαι επομένως να παραθέσω τα άρθρα 1035 και 1041 του Code judiciaire belge του 1967, από τα οποία προκύπτει σαφώς ότι η Διάταξη περί λήψεως ασφαλιστικών μέτρων δεν μπορεί να προδικάσει την κύρια διαδικασία, η οποία μπορεί να κινηθεί ανά πάσα στιγμή και ανεξαρτήτως του αν έχει προσβληθεί ή όχι η Διάταξη.

Στις Κάτω Χώρες, η επείγουσα διαδικασία, η αποκαλούμενη «kort geding», διέπεται από τα άρθρα 289 επ. του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας. Στη ρύθμιση αυτή υπάρχει ένας μεγάλος αριθμός από τα θεμελιώδη χαρακτηριστικά τα οποία συναντήθηκαν ήδη κατά την εξέταση του γερμανικού και του γαλλικού δικαίου. Ειδικότερα, ο συνοπτικός χαρακτήρας της διεξαγωγής αποδείξεως και το γεγονός ότι, για να αφεθεί ανοιχτή η δυνατότητα εξετάσεως κατ' ουσία των πραγματικών και νομικών περιστατικών, ο νόμος παρέχει πάντοτε στους ενδιαφερομένους την ευχέρεια κινήσεως τακτικής διαδικασίας. Χρειάζεται πάντως να σημειωθεί ότι ο Ολλανδός δικαστής μπορεί να τάξει προθεσμία για την άσκηση της κύριας αγωγής και μπορεί να αποφασίσει ο ίδιος να παραπέμψει την υπόθεση στην τακτική διαδικασία.

Στην Ιταλία, το άρθρο 700 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας ορίζει ότι μέτρα επείγοντος μπορούν να ζητηθούν από καθένα ο οποίος «έχει βάσιμο λόγο να πιστεύει ότι, κατά τη διάρκεια του χρόνου που απαιτείται για να διεκδικήσει το δικαίωμά του κατά την τακτική διαδικασία, απειλείται με επικείμενη και ανεπανόρθωτη ζημία». Όμως, τα αποτελέσματα των ασφαλιστικών μέτρων τελούν υπό τη ρητή προϋπόθεση ότι ο αιτών θα ασκήσει την τακτική αγωγή (εκτός αν αυτή ήδη εκκρεμεί). Το ασφαλιστικό μέτρο χορηγείται κατόπιν συνοπτικής διαδικασίας.

Στη Μεγάλη Βρετανία — και ειδικότερα στο αγγλικό δίκαιο — γίνεται δεκτό ότι, προς αποφυγή ανεπανόρθωτων ζημιών, οι ενάγοντες μπορούν να ζητήσουν από το δικαστή «interlocutory injunctions», βάσει μιας prima facie αποδείξεως του δικαιώματος που επικαλείται ο αιτών και της πιθανολογήσεως των γεγονότων. Η διάρκεια της ισχύος των αποτελεσμάτων των «injunctions» δεν μπορεί να συνεχιστεί μετά το πέρας της τακτικής διαδικασίας, είτε αυτή έχει ήδη κινηθεί είτε αναμένεται να κινηθεί (και αν ο ενάγων δεν κινεί τη διαδικασία αυτή, το δικαστήριο του τάσσει προς τούτο προθεσμία).

Στην Ιρλανδία, η χορήγηση των «interlocutory injunctions» και οι κανόνες που τις διέπουν αντιστοιχούν σε όσα περιγράφηκαν ήδη όσον αφορά τη Μεγάλη Βρετανία.

Στη Δανία, τέλος, οι επείγουσες διαδικασίες καταλήγουν στην έκδοση μιας Διατάξεως (forbud), η οποία έχει προσωρινό αποτέλεσμα και πρέπει να ακολουθηθεί συντόμως από την τακτική διαδικασία, που καλείται δικαιολογητική δίκη (justifikationssag). Επομένως, είναι προφανές ότι υπάρχουν κοινά σημεία μεταξύ της μορφής που λαμβάνουν τα προσωρινά μέτρα στην Ιταλία, στη Μεγάλη Βρετανία και στην Ιρλανδία.

Σαν επιστέγασμα της σύντομης αυτής διαδρομής στο συγκριτικό δίκαιο, μπορούν να συναχθούν τα εξής συμπεράσματα: α) σε όλα τα κράτη μέλη υφίστανται διαδικασίες ισοδύναμες με εκείνες που καταλήγουν στα γερμανικά «einstweilige Verfügungen»· β) τα χαρακτηριστικά που οι διαδικασίες αυτές έχουν κοινά και που τις διακρίνουν από τις τακτικές διαδικασίες είναι, αφενός, το επείγον και η συνοπτική διαδικασία της αποδείξεως και, αφετέρου, το γεγονός ότι η διαδικασία δεν επηρεάζει νέα πιο εμπεριστατωμένη εξέταση των ίδιων νομικών και πραγματικών ζητημάτων κατά την τακτική διαδικασία· για το λόγο αυτό, οι εν λόγω διαδικασίες καταλήγουν σε μέτρα που είναι πάντοτε προσωρινά· γ) υπάρχουν διαφορές μεταξύ των διαφόρων υπό κρίση εννόμων τάξεων, όσον αφορά το δικαστήριο που είναι αρμόδιο για να διατάξει τα μέτρα για τα οποία πρόκειται, τη δυνατότητα ή μη προσβολής τους με έφεση ή με αναίρεση και προπάντων τη σχέση με τη δίκη κατά την τακτική διαδικασία που οι διάδικοι έχουν την ευχέρεια να κινήσουν σε ορισμένες χώρες, ενώ σε άλλες χώρες η κίνηση της τακτικής διαδικασίας αποτελεί την απόλυτη προϋπόθεση της επιβεβαιώσεως των αποτελεσμάτων του προσωρινού μέτρου.

3. Το προδικαστικό ερώτημα που πρέπει να εξεταστεί εν προκειμένω αφορά την τρίτη παράγραφο του άρθρου 177 της Συνθήκης της Ρώμης και όχι τη δεύτερη παράγραφο του άρθρου αυτού· αφορά επομένως την έκταση της υποχρεώσεως παραπομπής στο Δικαστήριο και όχι την της δυνατότητας παραπομπής που αναγνωρίζεται σε κάθε δικαστήριο των κρατών μελών, το οποίο θεωρεί ότι είναι αναγκαία μια απόφαση επί των ζητημάτων που προσδιορίζονται στην τρίτη παράγραφο του εν λόγω άρθρου για να εκδώσει την απόφασή του. Το Oberlandesgericht της Καρλσρούης εξέφρασε ωστόσο τη γνώμη, με την από 7 Οκτωβρίου 1976 Διάταξή του, ότι στο πλαίσιο της επείγουσας διαδικασίας δεν πρέπει, καταρχήν, να τίθεται ζήτημα της δυνητικής παραπομπής, δεδομένου ότι αυτή θα ήταν ασυμβίβαστη με το χαρακτήρα της συνοπτικής διαδικασίας «των ασφαλιστικών μέτρων», «της οποίας ο σκοπός συνίσταται στην ταχεία εξασφάλιση μιας προσωρινής νομικής ασφάλειας». Ο ισχυρισμός αυτός μου επιβάλλει να εξετάσω το πρόβλημα και αυτό κατά μείζονα λόγο διότι, αν ο χαρακτήρας της διαδικασίας ασφαλιστικών μέτρων προσδιόριζε πράγματι το απολύτως ασυμβίβαστο με τη δυνητική παραπομπή στο Δικαστήριο — η οποία, λόγω του ότι είναι δυνητική, μπορεί να αποφασιστεί λαμβάνοντας υπόψη τη συμπεριφορά των διαδίκων και το συγκεκριμένο βαθμό επείγοντος του ζητούμενου προσωρινού μέτρου —, θα έπρεπε να κριθεί κατά μείζονα λόγο ότι η υποχρεωτική παραπομπή, από δικαστήρια ανώτερου βαθμού, είναι ασυμβίβαστη με τη φύση των επειγουσών διαδικασιών.

Σχετικά με τη δυνατότητα που έχει ένα δικαστήριο να αποφασίζει στο πλαίσιο συνοπτικής διαδικασίας να απευθυνθεί στο Δικαστήριο κατ' εφαρμογή του άρθρου 177, πρέπει να υπομνηστεί αμέσως ότι το Δικαστήριο είχε ήδη, επανειλημμένως, την ευκαιρία να απαντήσει σε αιτήσεις εκδόσεως προδικαστικών αποφάσεων που του υποβλήθηκαν από δικαστήρια διαφόρων χωρών στο πλαίσιο συνοπτικών διαδικασιών· έτσι,

από τα δικαστήρια των Κάτω Χωρών, στις υποθέσεις 15/74 και 16/74, Centrafarm· από τα γερμανικά δικαστήρια στις υποθέσεις 29/69, Stauder και 78/70, Deutsche Grammophon-Gesellschaft· από τα ιταλικά δικαστήρια, σε πολλές υποθέσεις που έδωσαν αφορμή σε διάφορες «procedimenti d' ingiunzione». Σε μερικές από τις υποθέσεις αυτές, το ζήτημα του παραδεκτού των αιτήσεων εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως προς το Δικαστήριο, στο πλαίσιο συνοπτικής διαδικασίας, ανέκυψε τυπικώς από έναν παρεμβαίνοντα (υπενθυμίζω την υπόθεση 43/71, Politi, επί της οποίας εκδόθηκε απόφαση στις 14 Δεκεμβρίου 1971, Racc. 1971, σ. 1039, και υπόθεση 162/73, Birra Dreher, που τέλειωσε με την απόφαση της 21ης Φεβρουαρίου 1974, Racc. 1974, σ. 201). Οι αντιρρήσεις που διατυπώθηκαν τότε προέρχονταν κυρίως από την έλλειψη αντιδικίας που χαρακτηρίζει ειδικότερα τη διαδικασία ασφαλιστικών μέτρων του άρθρου 633 του Ιταλικού Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας. Πάντως, το Δικαστήριο απέρριψε πάντοτε τις αντιρρήσεις αυτές και έκρινε, κάθε φορά, ότι οι αιτήσεις εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως που του υποβλήθηκαν στο πλαίσιο συνοπτικών διαδικασιών ήταν παραδεκτές. Το κύριο επιχείρημα στο οποίο στηρίζεται σχετικά το Δικαστήριο είναι ότι το άρθρο 177 παρέχει σε κάθε εθνικό δικαστήριο τη δυνατότητα να ζητήσει από το Δικαστήριο να αποφανθεί προδικαστικώς επί ενός ερωτήματος και αρκεί, επομένως, η διαπίστωση ότι το επιληφθέν όργανο ασκεί δικαστικές λειτουργίες και ότι έχει κρίνει αναγκαία, πριν αποφανθεί, την ερμηνεία του κοινοτικού δικαίου από το Δικαστήριο (βλ. τις προαναφερθείσες αποφάσεις Politi και Birra Dreher). Σημειώνω ότι, αν το Δικαστήριο υιοθέτησε μια τέτοια στάση έναντι των επειγουσών διαδικασιών από τις οποίες έλειπε αυτό το ουσιώδες στοιχείο των τακτικών διαδικασιών που συνίσταται στην αντιδικία, κατά μείζονα λόγο θα πρέπει να το πράξει όταν πρόκειται για συνοπτικές διαδικασίες, σαν αυτές της γερμανικής διαδικασίας όπου τηρείται η αρχή του δικάζεσθαι κατ' αντιμωλίαν (έστω και αν αυτό ισχύει μερικές φορές για την έγγραφη διαδικασία).

Τέλος, στο ίδιο συμπέρασμα καταλήγουμε, όσον αφορά το σκοπό του άρθρου 177, βάσει πιο ευρύτερων σκέψεων στην απόφαση της 16ης Ιανουαρίου 1974 στην υπόθεση 166/73, Rheinmühlen (Racc. 1974, σ. 33 επ.). Στην απόφαση αυτή υπογραμμίζεται, μεταξύ άλλων, ότι «το άρθρο 177, ουσιώδες για τη διατήρηση του χαρακτήρα του κοινοτικού δικαίου που θέσπισε η Συνθήκη, έχει ως σκοπό να εξασφαλίζει, σε κάθε περίπτωση, ότι το δίκαιο αυτό έχει το ίδιο αποτέλεσμα σε όλα τα κράτη της Κοινότητας»· και ότι, «μολονότι αποσκοπεί έτσι στο να προλαμβάνει διαφορές όσον αφορά την ερμηνεία του κοινοτικού δικαίου που τα εθνικά δικαστήρια έχουν να εφαρμόζουν, αποβλέπει επίσης στο να εξασφαλίζει την εφαρμογή αυτή παρέχοντας στο εθνικό δικαστήριο το μέσο εξαλείψεως των δυσχερειών που θα μπορούσε να επιφέρει η υποχρέωση προσδόσεως στο κοινοτικό δίκαιο του πλήρους αποτελέσματός του στο πλαίσιο των νομικών συστημάτων των κρατών μελών». Στηριζόμενη στη συλλογιστική αυτή, η ίδια απόφαση συνεχίζει ως εξής: «Μέσα στην προοπτική αυτή πρέπει να εκτιμώνται οι διατάξεις του άρθρου 177, που παρέχουν τη δυνατότητα σε κάθε εθνικό δικαστήριο, αδιακρίτως, να υποβάλει στο Δικαστήριο αιτήσεις εκδόσεως προδικαστικών αποφάσεων, όταν φρονεί ότι απόφαση του τελευταίου τού είναι αναγκαία για να εκδώσει τη δική του απόφαση.»

4. Τώρα, πρέπει να επιστρέψω στο κεντρικό πρόβλημα που συνίσταται στο περιεχόμενο της τρίτης παραγράφου του άρθρου 177 σε σχέση με τη διαδικασία ασφαλιστικών μέτρων. Γνωρίζουμε ότι η Διάταξη αυτή επιβάλλει ρητώς σε κάθε «δικαστήριο κράτους μέλους, του οποίου οι αποφάσεις δεν υπόκεινται σε ένδικα μέσα του εσωτερικού δικαίου» να απευθύνεται στο Δικαστήριο για την επίλυση των προδικαστικών ερωτημάτων κοινοτικού δικαίου. Η διατύπωση της Διατάξεως αυτής οδήγησε ένα μεγάλο ρεύμα των συγγραφέων να υποστηρίξουν ότι η υποχρέωση αφορά μόνο τα δικαστήρια που βρίσκονται, εντός της δικα-

στικής ιεραρχίας των κρατών μελών, σε μια θέση τέτοια ώστε οι αποφάσεις τους να μην μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο ενδίκου μέσου, δηλαδή, τα αποκαλούμενα ανώτατα δικαστήρια. Αντίθετα, έχει υποστηριχτεί ότι ο λόγος υπάρξεως της υποχρεώσεως έγκειται στην ανάγκη εξασφαλίσεως ερμηνείας από το Δικαστήριο, πριν από την έκδοση μιας αποφάσεως που δεν μπορεί να προσβληθεί ή, κατά συνέπεια, να μεταρρυθμιστεί. Επομένως, η τρίτη παράγραφος του άρθρου 177 θα έπρεπε να αναγνωστεί ως αναφερόμενη σε οποιοδήποτε δικαστήριο το οποίο θα όφειλε να εκδώσει τελειωτική απόφαση «ex lege», ανεξαρτήτως της θέσεώς του εντός της δικαστικής ιεραρχίας (ειδικότερα στα δικαστήρια που δικάζουν κατά νόμο σε πρώτο και τελευταίο βαθμό).

Πράγματι, η πρώτη ερμηνεία στηρίζεται όχι μόνο στο γράμμα του άρθρου 177, αλλά και στο γεγονός ότι, επιδιώκοντας την ομοιόμορφη ερμηνεία του κοινοτικού δικαίου, οι συντάκτες της Συνθήκης είχαν λόγους να ανησυχούν για τις αποφάσεις εθνικών δικαστηρίων που θα μπορούσαν να σχηματίσουν αυθεντικά νομολογιακά προηγούμενα — δηλαδή εκείνες των ανώτατων δικαστηρίων — και όχι για κάθε απρόσβλητη απόφαση, καθόσον μάλιστα δεν θα ήταν εν πάση περιπτώσει δυνατό να προβλεφθεί ούτε ο αριθμός ούτε η φύση των υποκειμένων σε ένδικα μέσα αποφάσεων που προορίζονται να καταστούν απρόσβλητες λόγω μη ασκήσεως ενδίκου μέσου από τους ητηθέντες διαδίκους. Ένα επιπλέον σχετικό επιχείρημα θα μπορούσε ίσως να συναχθεί από τα άρθρα 2 και 3 του πρωτοκόλλου περί της ερμηνείας, από το Δικαστήριο, της Συμβάσεως των Βρυξελλών της 27ης Σεπτεμβρίου 1968 για τη διεθνή δικαιοδοσία και εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις. Πράγματι, η υποχρέωση υποβολής προδικαστικώς στο Δικαστήριο προβλημάτων ερμηνείας της Συμβάσεως υπάρχει μόνο σε ορισμένα ανώτατα δικαστήρια, στο επίπεδο του Cour de cassation (ακυρωτικού) και των Συμβουλίων της Επικρατείας. Πάντως, το τελευταίο επιχείρημα μπορεί να ανατραπεί υπό την έννοια ότι θα μπορούσε να αντιτείνει κανένας ότι, εκεί όπου ο κοινοτικός νομοθέτης θέλησε να περιορίσει στα ανώτατα δικαστήρια την υποχρέωση παραπομπής, θεώρησε αναγκαίο να τα κατονομάσει.

Κατά τη γνώμη μου, το πρόβλημα δεν προσφέρει δυνατότητα λύσεως δυνάμενης να άρει όλες τις υφιστάμενες αμφιβολίες. Πρέπει να αναφερθώ σε μια σχετική σημαντική απόφαση: στην απόφαση της 15ης Ιουλίου 1964 στην υπόθεση 6/64, δηλαδή στην περίφημη υπόθεση Costa κατά ENEL (Racc. 1964, σ. 1149), το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι «τα εθνικά δικαστήρια των οποίων οι αποφάσεις δεν υπόκεινται, όπως εν προκειμένω, σε ένδικα μέσα, οφείλουν να απευθύνονται στο Δικαστήριο». Πέρα απ' αυτό, ένα στοιχείο, το οποίο μπορεί δικαιολογημένα να θεωρηθεί ως αποφασιστικό, είναι η στενή σχέση μεταξύ της ασκήσεως της ερμηνευτικής αρμοδιότητας που απονέμεται με το άρθρο 177 και της ευθύνης του Δικαστηρίου να εξασφαλίζει την τήρηση του κοινοτικού δικαίου και έναντι και, προπάντων, υπέρ των ιδιωτών. Δεν χρειάζεται να υπομνηστεί εν προκειμένω ότι το δόγμα του άμεσου αποτελέσματος είχε ακριβώς ως σκοπό να αυξήσει τις εγγυήσεις τηρήσεως των κοινοτικών κανόνων, αντλώντας από αυτούς, κατά τη μεγαλύτερη δυνατή έκταση, δικαιώματα για τους ιδιώτες και τοποθετώντας τους έτσι σε θέση ώστε να αξιώνουν την εφαρμογή τους. Επομένως, μου φαίνεται ότι, προκειμένου ακριβώς το Δικαστήριο να μπορεί να ασκεί πλήρως και αποτελεσματικώς την αποστολή του της ομοιόμορφης προστασίας των δικαιωμάτων που η κοινοτική έννομη τάξη έχει δημιουργήσει υπέρ των ιδιωτών, θα ήταν εύλογο να θεωρηθεί ότι τα δικαστήρια κάθε βαθμού υποχρεούνται στην υποβολή αιτήσεων εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως στο πλαίσιο κάθε διαδικασίας που οδηγεί οπωσδήποτε στην έκδοση απρόσβλητης απόφασης. Αν, κάνοντας την υπόθεση ότι το κοινοτικό δίκαιο

κρίνεται ότι αποτελεί αποφασιστικό στοιχείο για την έκδοση μιας αποφάσεως εθνικού δικαστηρίου, το δικαίωμα υποβολής αιτήσεως εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως αφηνόταν σε τέτοιες περιπτώσεις στη διακριτική ευχέρεια του εθνικού δικαστηρίου, αυτό θα σήμαινε κίνδυνο εσφαλμένης ερμηνείας χωρίς καμιά δυνατότητα διορθώσεώς της κατ' έφεση ή καμιά δυνατότητα προσφυγής ενώπιον του ακυρωτικού δικαστηρίου, στο επίπεδο του οποίου η παραπομπή στο Δικαστήριο θα καθίστατο βεβαίως υποχρεωτική.

5. Επομένως, το αποφασιστικό κριτήριο για τον προσδιορισμό των δικαστηρίων τα οποία βαρύνονται με την υποχρέωση της τρίτης παραγράφου του άρθρου 177 πρέπει να είναι το αν η απόφαση με την οποία πρόκειται να περατωθεί η δίκη θα είναι απρόσβλητη ή όχι.

Όπως έχουμε δει, το κείμενο του κανόνα ομιλεί για αποφάσεις οι οποίες «δεν υπόκεινται σε ένδικα μέσα του εσωτερικού δικαίου».

Ποια έννοια πρέπει να δοθεί στη φράση αυτή;

Εδώ, επίσης, πρέπει να αποκλειστεί κάθε γραμματική ερμηνεία. Πρώτον, η έννοια του ενδίκου μέσου δεν είναι καθόλου σταθερή και ποικίλλει από το ένα νομικό σύστημα στο άλλο. Μπορεί να γίνει επέκτασή της μέχρι σημείου τέτοιου ώστε να περιλάβει κάθε μορφή ενδίκου μέσου, συμπεριλαμβανομένου κάθε μέσου δυναμένου να οδηγήσει σε επανεξέταση της ίδιας υπόθεσης ή μπορεί να περιοριστεί έτσι ώστε να γίνεται διάκριση μεταξύ εφέσεως και ενδίκου μέσου, χρησιμοποιώντας τον όρο «ένδικο μέσο» μόνο για την περίπτωση που επιδιώκεται η έκδοση μιας τελικής και απρόσβλητης απόφασης σε τελευταίο βαθμό. Δεύτερον, υπάρχουν ένδικα μέσα που μπορούν να τα χρησιμοποιήσουν όχι οι διάδικοι αλλά οι τρίτοι: η τριτανακοπή, παραδείγματος χάρη, ή, σε ορισμένες έννομες τάξεις, η έφεση ή η αναίρεση του εισαγγελέα υπέρ του νόμου. Τέλος, σε ορισμένα δίκαια, υφίστανται τα ονομαζόμενα έκτακτα ένδικα μέσα, ειδικότερα δε η αναψηλάφηση που στηρίζεται στην αποκάλυψη νέων γεγονότων. Μου φαίνεται ότι αυτό αρκεί προς απόδειξη του ότι η γραμματική ερμηνεία θα άφηνε πολλά ερωτήματα αναπάντητα στο θέμα που μας απασχολεί.

Λαμβανομένων υπόψη των διαφόρων λύσεων τις οποίες έχουν επεξεργαστεί οι συγγραφείς, πιστεύω ότι μπορώ ν' αρχίσω, λέγοντας ότι τα ένδικα μέσα που ασκούν πρόσωπα πλην των εμπλεκομένων διαδίκων και τα έκτακτα ένδικα μέσα όπως είναι η αναψηλάφηση θεωρούνται, καταρχήν, ξένα προς την έννοια των ενδίκων μέσων τα οποία αναφέρει η τρίτη παράγραφος του άρθρου 177. Εξάλλου, αναγνωρίζεται γενικώς ότι η έννοια αυτή δεν περιλαμβάνει ούτε την έφεση, αυτό δε διότι μετά την κατ' έφεση απόφαση οι διάδικοι μπορούν συνήθως να προσφύγουν σε τρίτο βαθμό δικαιοδοσίας, δηλαδή σ' εκείνο όπου η εξέταση περιορίζεται στα νομικά ζητήματα, δηλαδή στην αναίρεση. Ενόψει αυτού και αναγνωρίζοντας την ανάγκη ερμηνείας στηριζόμενης στη ratio του κανόνα και όχι στο γράμμα του, μου φαίνεται εύλογο το συμπέρασμα ότι οι αποφάσεις που αναφέρονται στο άρθρο 177, τρίτη παράγραφος είναι όλες όσες έχουν καταστεί απρόσβλητες, υπό την έννοια ότι δεν γίνεται επανεξέταση της υποθέσεως, είτε ως προς τα πραγματικά είτε μόνο ως προς τα νομικά περιστατικά, κατόπιν αιτήματος ενός των διαδίκων και χωρίς να χρειάζεται η συνδρομή νέων περιστατικών ή εξαιρετικών όρων. Επομένως, δεν μπορεί να χωρέσει αμφιβολία ότι τα ανώτατα δικαστήρια (ακυρωτικά), των οποίων οι αποφάσεις καθίστανται απρόσβλητες υπό την περιγραφό-

μενη έννοια, συγκαταλέγονται μεταξύ των δικαστηρίων που υποχρεούνται να υποβάλουν αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως, πλην όμως, σύμφωνα με όσα είπα παραπάνω, το ίδιο συμβαίνει και με όλα τα κατώτερα δικαστήρια τα οποία έχουν άλλως πως αρμοδιότητα εκδόσεως απροσβλήτων αποφάσεων.

Η άποψη αυτή πρέπει τώρα να εφαρμοστεί στις διαδικασίες ασφαλιστικών μέτρων. Από τη διαδρομή στο συγκριτικό δίκαιο, την οποία είχα την ευκαιρία να κάνω, οδηγούμαι στη διαπίστωση ότι, μεταξύ των κοινών χαρακτηριστικών των διαδικασιών αυτών στα διάφορα κράτη μέλη — παρά τις διαφορές σε άλλα σημαντικά ζητήματα — είναι θεμελιώδους σημασίας το γεγονός ότι όλες οι διαδικασίες ασφαλιστικών μέτρων δεν προδικάζουν την έκβαση της τακτικής διαδικασίας, η οποία μπορεί (ή πρέπει) να κινηθεί βάσει των ίδιων περιστατικών και των ίδιων νομικών προβλημάτων, διαδικασίας η οποία πρόκειται να κλείσει με απόφαση αντικαθιστώσα επισήμως το προσωρινό μέτρο, είτε επικυρώνοντάς το είτε κηρύσσοντάς το χωρίς κύρος ή αποτέλεσμα. Μόνο κατά το πέρας αυτής της τακτικής διαδικασίας θα υπάρξει απρόσβλητη απόφαση στο επίπεδο του ανωτάτου δικαστηρίου ή ισοδυνάμου επιπέδου και, επομένως, στο επίπεδο αυτό θα ισχύει οπωσδήποτε η υποχρέωση που αναφέρεται στην τρίτη παράγραφο του άρθρου 177. Όμως, μέχρις ότου περατωθεί το στάδιο της «κύριας» δίκης, θα υπάρχει πάντοτε και μόνον ένα προσωρινό μέτρο, δυνάμενο να αποτελέσει το αντικείμενο αυτού του είδους δικαστικού ελέγχου που είναι η κύρια δίκη, ελέγχου κατά τον οποίο θα μπορεί να διορθωθεί ενδεχόμενο σφάλμα ερμηνείας του κοινοτικού κανόνα στο οποίο ήθελε υποπέσει ο δικαστής των ασφαλιστικών μέτρων.

Είδαμε ότι η έναρξη της κύριας δίκης μπορεί να γίνει με πρωτοβουλία ενός των διαδίκων ή να επιβληθεί από το νόμο (ή ενδεχομένως από το δικαστή των ασφαλιστικών μέτρων) και ότι, σε ορισμένες περιπτώσεις, το ασφαλιστικό μέτρο λαμβάνεται σε σχέση με την εκκρεμούσα ήδη κύρια δίκη, ενώ, σε άλλες περιπτώσεις, η δίκη αυτή αρχίζει μετά την απόφαση των ασφαλιστικών μέτρων. Κατά τη γνώμη μου, οι ενδεχόμενες αυτές διαφορές δεν μεταβάλλουν το θεμελιώδες στοιχείο, το οποίο συνίσταται στον προσωρινό χαρακτήρα του ασφαλιστικού μέτρου και στη δυνατότητα ασκήσεως ενδίκου μέσου και στο είδος της διαδικασίας που μπορεί να το τροποποιήσει. Αυτό σημαίνει ότι, σε περίπτωση που η κύρια δίκη εκκρεμεί ήδη ή που αποτελεί την αναγκαστική εξέλιξη της διαδικασίας ασφαλιστικών μέτρων, ο προσωρινός χαρακτήρας του ασφαλιστικού μέτρου είναι πιο σαφής· στις περιπτώσεις αυτές είναι ακόμα πιο εύκολο να αντιληφθούμε το αλυσιτελές της συγκρίσεως της θέσεως μεταξύ του δικαστηρίου των ασφαλιστικών μέτρων και του δικαστηρίου του τελευταίου βαθμού.

Αντίθετα, όταν η κύρια δίκη βρίσκεται σε επόμενο στάδιο, ενδεχόμενο μόνο, της διαδικασίας ασφαλιστικών μέτρων και διεξάγεται ενώπιον άλλου δικαστηρίου, επιτελεί μια λειτουργία που προσομοιάζει εκείνης του ενδίκου μέσου, πλην όμως παρουσιάζει επίσης κάτι ουσιωδώς περισσότερο, καθόσον καθιστά δυνατή την πρώτη σε βάθος εξέταση των πραγματικών και νομικών περιστατικών, μετά τη συνοπτική εξέταση που έγινε στο πλαίσιο της διαδικασίας των ασφαλιστικών μέτρων (αυτό δε, ακόμη και στα νομικά συστήματα όπου το ασφαλιστικό μέτρο υπόκειται σε ένδικο μέσο, ένδικο μέσο το οποίο διατηρεί κατά τα λοιπά ένα χαρακτήρα συνοπτικής διαδικασίας). Τέλος, αν η κύρια δίκη, ακόμη και όταν πρέπει να κινηθεί από ένα των διαδίκων, διεξάγεται ενώπιον του ίδιου δικαστηρίου στο οποίο διεξάγεται η διαδικασία ασφαλιστικών μέτρων, είναι δυνατό, όπως ορθώς παρατήρησε εν προκειμένω η Γερμανική Κυβέρνηση, να θεωρηθεί ότι υπάρχει ουσιαστική ενότητα των δύο διαδικασιών, έστω και αν, ως προς τη φύση, υπάρχει τυπική

διαφορά μεταξύ τους. Στην περίπτωση αυτή, το πέρασμα από τη συνοπτική διαδικασία στην τακτική διαδικασία ισοδυναμεί κατ' ουσία με χρήση ενός εσωτερικού ενδίκου μέσου για τον έλεγχο της αποφάσεως με την οποία περατώθηκε η συνοπτική διαδικασία.

Από τις σκέψεις αυτές οδηγούμαι στο ότι τα δικαστήρια ενώπιον των οποίων εκκρεμούν διαδικασίες ασφαλιστικών μέτρων δεν υποχρεούνται να παραπέμπουν ενώπιον του Δικαστηρίου τα προδικαστικά ερωτήματα του κοινοτικού δικαίου των οποίων η επίλυση είναι αναγκαία προς έκδοση των αποφάσεων που τους ζητούνται· έχουν τη δυνατότητα να προβούν στην εν λόγω παραπομπή, όπως έχω προείπει, και όχι την υποχρέωση προς τούτο. Πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι το συμπέρασμα αυτό δεν μεταβάλλεται καθόλου, ανεξαρτήτως του βαθμού δικαιοδοσίας ενώπιον του οποίου εκκρεμεί η διαδικασία ασφαλιστικών μέτρων· υπάρχουν συστήματα (μεταξύ των οποίων, όπως προείπα, το γερμανικό σύστημα) τα οποία επιτρέπουν την άσκηση ανακοπής κατά της Διατάξεως που εξέδωσε ο πρωτοβάθμιος δικαστής ενώπιον αυτού του ιδίου και εν συνεχεία ασκήσεως εφέσεως κατά της αποφάσεώς του, πάντοτε στο πλαίσιο της διαδικασίας ασφαλιστικών μέτρων — αυτό συνέβη εν προκειμένω —· άλλα συστήματα επιτρέπουν ακόμα και αναίρεση. Αντίθετα, σε ορισμένα κράτη, οι διαδικασίες ασφαλιστικών μέτρων διεξάγονται στο πλαίσιο ενός και μόνο βαθμού δικαιοδοσίας. Παρά τις διακυμάνσεις αυτές, ο θεμελιώδης χαρακτήρας που υπογράμμισα παραπάνω και ο οποίος είναι κοινός στις συνοπτικές διαδικασίες — δηλαδή η δυνατότητα (αν όχι η ανάγκη) μιας δίκης για επανεξέταση και για έλεγχο — παραμένει ανέπαφος· κατά συνέπεια, το συμπέρασμα στο οποίο κατέληξα όσον αφορά το άρθρο 177 της Συνθήκης της Ρώμης παραμένει επίσης αμετάβλητο.

6. Προς υποστήριξη της θέσεως την οποία μόλις ανέπτυξα, μπορεί να γίνει επίκληση και άλλων επιχειρημάτων. Γνωρίζουμε ότι υποχρέωση παραπομπής, την οποία επιβάλλει το άρθρο 177, τρίτη παράγραφος στα δικαστήρια που αποφαίνονται σε πρώτο και τελευταίο βαθμό ή μόνο σε τελευταίο βαθμό (εξυπακούεται όταν αυτά οφείλουν, προς το σκοπό εκδόσεως των αποφάσεών τους, να επιλύσουν πρόβλημα κοινοτικού δικαίου), δικαιολογεί την ύπαρξή της από τη μέριμνα αποφυγής σχετικώς, εκ μέρους των εθνικών δικαστηρίων, υιοθετήσεως μονομερών λύσεων, τη διόρθωση των οποίων δεν θα μπορούσαν πλέον να ζητήσουν οι διάδικοι. Έχω ήδη σημειώσει ότι η υποχρέωση αυτή διαδραματίζει ένα ακόμη σημαντικότερο ρόλο όταν η απόφαση, εκτός του ότι είναι απρόσβλητη, έχει εκδοθεί από ανώτατο δικαστήριο και περιβάλλεται επομένως με τέτοια δύναμη ώστε να συνιστά προηγούμενο για τα άλλα εθνικά δικαστήρια. Πάντως, για να «αποτελεί προηγούμενο» μια απόφαση πρέπει να στηρίζεται σε βαθιά εξέταση της υποθέσεως, διενεργηθείσα σε σχέση με την ύπαρξη του επικαλούμενου από τον αιτούντα δικαιώματος. Όμως, όπως είπα προηγουμένως, ο δικάζων κατά την επείγουσα διαδικασία δικαστής περιορίζεται στο να διαπιστώνει, με απλή prima facie εξέταση, αν οι ισχυρισμοί του αιτούντος φαίνονται λογικώς βάσιμοι· συνεπώς, η απόφαση με την οποία θα γίνει δεκτή ή θα απορριφθεί η αίτηση δεν μπορεί να έχει την ισχύ νομολογιακού προηγουμένου. Ειδικότερα, αυτό θα ισχύει επίσης και για την ερμηνεία που το εθνικό δικαστήριο ενδέχεται να έχει δώσει στο κοινοτικό δίκαιο, καθόσον μπορεί κάλλιστα να στηριχτεί όχι σε μια βαθιά εξέταση του προβλήματος, αλλά αποκλειστικά σε μια prima facie εκτίμηση, η οποία αρκεί για την έκδοση της ταχείας αυτής απόφασης την οποία επιβάλλει ο επείγων χαρακτήρας του αιτούμενου μέτρου. Επομένως, ακόμη και αν μια τέτοια απόφαση καθίστατο απρόσβλητη, ελλείψει πρωτοβουλίας εκ μέρους ενός των διαδίκων αποβλέπουσας στην κίνηση της τακτικής διαδικασίας, δεν θα αποτελούσε, λόγω της φύσεώς της, νομολογιακό προηγούμενο επικίνδυνο για

την ομοιόμορφη εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου, έστω και αν περιείχε εσφαλμένη ερμηνεία του δικαίου αυτού.

Λαμβάνοντας πάντοτε υπόψη το συνοπτικό χαρακτήρα της διεξαγόμενης από το δικαστήριο των ασφαλιστικών μέτρων αποδείξεως, πρέπει επίσης να αντιμετωπιστεί ο κίνδυνος ότι το δικαστήριο αυτό δεν διαθέτει όλα τα αναγκαία στοιχεία για την εξατομίκευση του προδικαστικού ερωτήματος κοινοτικού δικαίου ή για την ακριβή εκτίμηση της σημασίας του προκειμένου να λάβει την απόφασή του. Δεν πρέπει να λησμονείται σχετικώς ότι το λαμβανόμενο μέτρο στο πλαίσιο της συνοπτικής διαδικασίας, όπως είναι η «Verfügungsverfahren», ακόμη και αν ευδοκίμησε η αίτηση του αιτούντος, δεν αποτελεί απόφαση περί υπάρξεως του δικαιώματος επί του οποίου στηριζόταν η αίτηση, αλλά μάλλον προσπάθεια διασφαλίσεως προσωρινώς της καταστάσεως του φερομένου κατόχου του δικαιώματος, υπό την επιφύλαξη μελλοντικής αποφάσεως επί της ουσίας.

Υπό τις περιστάσεις αυτές, το να παραπέμπεται εν πάση περιπτώσει το ερώτημα στο Δικαστήριο στο πλαίσιο της συνοπτικής διαδικασίας — πράγμα που θα συνέβαινε στην περίπτωση που θα κρινόταν ότι ο δικαστής των ασφαλιστικών μέτρων υποχρεούται να το πράξει — μπορούσε να δημιουργήσει δυσκολίες, δυνάμενες να αποφευχθούν, αναβάλλοντας την παραπομπή μέχρι το στάδιο της τακτικής διαδικασίας.

Τέλος, η Γερμανική Κυβέρνηση υπογράμμισε ότι σε πολλές περιπτώσεις η καθυστέρηση, που απορρέει από την υποχρέωση που έχει ο δικάζων κατά τη συνοπτική διαδικασία δικαστής να παραπέμψει στο Δικαστήριο, θα ισοδυναμούσε με ένα είδος αρνησιδικίας, δεδομένου ότι η υποχρέωση αυτή θα μπορούσε να μειώσει αισθητά την πρακτική αποτελεσματικότητα του αιτούμενου μέτρου. Στην πραγματικότητα, το πρόβλημα του αν συμβιβάζεται ή όχι ο επείγων χαρακτήρας της διαδικασίας ασφαλιστικών μέτρων με την προδικαστική παραπομπή στο Κοινοτικό Δικαστήριο το έχω ήδη πραγματευτεί και το επέλυσα υπό την έννοια ότι δεν μπορεί να γίνει λόγος για ασυμβίβαστο. Παρατηρώ πάντως ότι, όταν αναγνωρίζεται στα δικαστήρια, στο πλαίσιο της διαδικασίας ασφαλιστικών μέτρων, η δυνατότητα παραπομπής ερωτήματος στο Κοινοτικό Δικαστήριο, αυτό δεν πρέπει να θίγει τη διακριτική τους εξουσία εκτιμήσεως του λυσιτελούς ή μη λυσιτελούς της παραπομπής σε σχέση με το επείγον του αιτούμενου μέτρου, ενώ, αν θεωρηθεί ότι τα δικαστήρια αυτά υποχρεούνται σε παραπομπή, η δυνατότητα μιας τέτοιας διακριτικής εκτιμήσεως παρουσιάζεται μειωμένη και δεν μπορεί να αποφευχθεί ο κίνδυνος κατά τον οποίο η παραπομπή στο Δικαστήριο να είναι ασυμβίβαστη με το επείγον της λήψεως του αιτούμενου μέτρου.

7. Μεταξύ των αντιρρήσεων που προβλήθηκαν κατά τη διάρκεια της υπό κρίση υποθέσεως κατά της θέσεως την οποία θεωρώ ορθή υπάρχουν δύο που αναφέρονται ειδικότερα στη φύση της συνοπτικής διαδικασίας που προβλέπει το γερμανικό δίκαιο περί βιομηχανικής και εμπορικής ιδιοκτησίας. Συγκεκριμένα, παρατηρήθηκε ότι η διαδικασία αυτή δεν είναι επικουρικού χαρακτήρα, δεδομένου ότι η κίνηση της τακτικής (κύριας) διαδικασίας είναι απλώς και μόνο ενδεχόμενη· πράγματι, θα μπορούσε επίσης να συμβεί πολύ συχνά οι διάδικοι να μην κινήσουν την τακτική διαδικασία. Παρατηρήθηκε επίσης ότι σε θέματα βιομηχανικής ιδιοκτησίας δεν είναι αναγκαία η απόδειξη του επείγοντος για την επίτευξη αποφάσεως περί λήψεως ασφαλιστικών μέτρων. Εξάλλου, επιθήκε ότι ο νόμος έχει επίσης εφαρμογή στις συνοπτικές διαδικασίες και ότι το επιτρεπόμενο είδος αποδείξεως διαφέρει. Τέλος, υποστηρίχτηκε ότι το να επακολουθήσει η τακτική διαδικασία μιας διαδικασίας ασφαλιστικών μέτρων είναι κάτι τελείως διαφορετικό

από ένα «ένδικο μέσο» κατά του μέτρου που ελήφθη κατά το πέρας της πρώτης διαδικασίας.

Θα απαντήσω πρώτα στην τελευταία αντίρρηση, η οποία στηρίζεται σαφώς σε μια γραμματική ερμηνεία του άρθρου 177, τρίτη παράγραφος. Έχω ήδη διευκρινίσει ότι, για την επίλυση του προβλήματος για το οποίο πρόκειται εν προκειμένω, η ακολουθητέα μέθοδος ερμηνείας δεν πρέπει να είναι η γραμματική μέθοδος. Όμως, αν κανείς φρονεί το αντίθετο, πρέπει να είναι πάρα πολύ συνεπής με τη γραμματική μέθοδο και επομένως πρέπει να θεωρεί την υποχρέωση παραπομπής στο Δικαστήριο για έκδοση προδικαστικής αποφάσεως ως ισχύουσα μόνο για τα ανώτατα δικαστήρια ή για εκείνα τα οποία, λόγω της θέσεώς τους στη δικαστική ιεραρχία, είναι τα μόνα «των οποίων οι αποφάσεις δεν υπόκεινται σε ένδικα μέσα εσωτερικού δικαίου». Κατά συνέπεια, στις περιπτώσεις κατά τις οποίες η διαδικασία ασφαλιστικών μέτρων δεν επιτρέπει την προσφυγή στα ανώτατα δικαστήρια — όπως ισχύει στο γερμανικό σύστημα — το πρωτοβάθμιο ή το δευτεροβάθμιο δικαστήριο, που επιλαμβάνεται των ασφαλιστικών μέτρων, δεν πρέπει να θεωρείται ότι υποχρεούται να υποβάλει αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφασεως ενώπιον του Δικαστηρίου μας, κατά την έννοια του άρθρου 177, τρίτη παράγραφος, αυτό δε όχι διότι καλείται να αποφανθεί στο πλαίσιο διαδικασίας ασφαλιστικών μέτρων, αλλά διότι δεν είναι ανώτατο δικαστήριο.

Όσον αφορά το γεγονός ότι η κίνηση της «κύριας» διαδικασίας αποτελεί απλώς ενδεχόμενο εξαρτώμενο από την επιλογή των διαδίκων, δεν είναι δύσκολο να υπογραμμιστεί η παράλληλος που υφίσταται εν προκειμένω με τον καθαρώς ενδεχόμενο χαρακτήρα της εφέσεως ή της αναιρέσεως κατά των αποφάσεων που λαμβάνονται αντιστοίχως στον πρώτο ή στο δεύτερο βαθμό στο πλαίσιο της τακτικής διαδικασίας· προδήλως δε, δεν είναι η αβεβαιότητα που ενυπάρχει στην άσκηση οποιουδήποτε ενδίκου μέσου, που μπορεί να μετατρέψει σε υποχρέωση την απλή δυνατότητα παραπομπής που προβλέπει το άρθρο 177, δεύτερη παράγραφος, της Συνθήκης ΕΟΚ.

Προφανώς, η συχνότητα με την οποία κινείται η τακτική μετά τη συνοπτική διαδικασία αποτελεί ένα πραγματικό στοιχείο το οποίο δεν θίγει τα επιχειρήματα που συνάγονται από τη δομική σχέση μεταξύ των δύο διαδικασιών που καθορίζει ο νόμος. Πάντως, πρέπει να σημειωθεί ότι εν προκειμένω — όπως διευκρινίστηκε κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση — η καθής, κατά τη συνοπτική διαδικασία, επικαλέστηκε μια δυνατότητα που της παρείχε το γερμανικό δικονομικό δίκαιο (άρθρα 926 και 936 του ΚΠΔ) για να ζητήσει και να επιτύχει από το δικαστήριο να υποχρεώσει, με Διάταξη, την αιτούσα να κινήσει την τακτική διαδικασία (ενώπιον του Landgericht Freiburg), ενόσω εξακολουθούσε να εκκρεμεί η συνοπτική διαδικασία ενώπιον του Oberlandesgericht της Καρλσρούης κατά το στάδιο της εφέσεως. Αυτό μου παρέχει μια περιορισμένη βέβαια, αλλά πάντως ενδιαφέρουσα, ένδειξη ότι το πέρασμα στην τακτική διαδικασία δεν είναι και τόσο εξαιρετικού χαρακτήρα· αξίζει να υπομνηστεί σχετικά το ρητό «vigilantibus iura succurrunt»!

Όσον αφορά τη σημασία της προϋποθέσεως του επείγοντος που πρέπει να συντρέχει στις συνοπτικές διαδικασίες, όπως αυτή για την οποία πρόκειται, η Γερμανική Κυβέρνηση ορθώς ισχυρίστηκε ότι, σε θέματα προστασίας της βιομηχανικής και εμπορικής ιδιοκτησίας, το επείγον εικάζεται. Εν πάση περιπτώσει, το κύριο επιχείρημα που μου φάνηκε ικανό για την υποστήριξη της απόψεως που εκφράζεται στη

γνώμη αυτή δεν εξαρτάται από το στοιχείο του επείγοντος των συνοπτικών διαδικασιών.

Εξυπακούεται ότι δεν αμφισβητείται η παρατήρηση ότι ο δικαστής των ασφαλιστικών μέτρων εφαρμόζει επίσης το δίκαιο· εξάλλου, το όλο πρόβλημα που συζητείται εν προκειμένω δεν θα είχε κανένα λόγο υπάρξεως, αν δεν ήταν δυνατό να εγερθούν και στο πλαίσιο της διαδικασίας αυτού του είδους προβλήματα κοινοτικού δικαίου και αν ο δικαστής δεν προσέδιδε στα ζητήματα αυτά μια αποφασιστική σημασία για την έκβαση της δίκης. Όμως, το αποφασιστικό σημείο είναι διαφορετικό. Εκείνο που αποκλείεται — και ορθώς κατά τη γνώμη μου — είναι ότι ο δικαστής από τον οποίο ζητείται ένα επείγον μέτρο καλείται να προβεί σε νομική εξέταση της υποθέσεως σε τόσο βάθος και λεπτομέρεια όπως απαιτείται από το τακτικό δικαστήριο. Αν συνέβαινε αυτό, ποιος λόγος θα υπήρχε να προβλεφθεί η δυνατότητα και, σ' ορισμένα νομικά ζητήματα, η υποχρέωση κινήσεως της τακτικής διαδικασίας μετά τη διαδικασία ασφαλιστικών μέτρων, αυτό δε ακόμα και αν η διαδικασία ασφαλιστικών μέτρων επέτρεπε στους διαδίκους να κάνουν χρήση περισσότερων του ενός βαθμών δικαιοδοσίας;

Απομένει να σχολιάσω την άποψη που υποστήριξε η Επιτροπή, η οποία προτείνει τη χρησιμοποίηση τυπικών και ουσιαστικών κριτηρίων για να δοθεί διαφοροποιημένη λύση στο ζήτημα. Ισχυρίζεται ότι πρέπει, αφενός, να λαμβάνεται υπόψη ο βαθμός αυτοτέλειας ή εξαρτήσεως της συνοπτικής διαδικασίας σε σχέση με την τακτική και, αφετέρου, να εξακριβώνεται συγκεκριμένα το βάρος που ενέχει το στοιχείο του επείγοντος στην πρώτη διαδικασία και, επομένως, ο ενδελεχής ή μη χαρακτήρας της εκτιμήσεως στην οποία προέβη, κατά νόμο, το πρώτο δικαστήριο. Κατά τη γνώμη μου, αποτέλεσμα της λύσεως αυτής θα ήταν να εξαρτηθεί η ύπαρξη ή, άλλως, η υποχρέωση προδικαστικής παραπομπής στο Δικαστήριό μας από την εκτίμηση των υποθέσεων κατά περίπτωση εκ μέρους του εθνικού δικαστηρίου. Δεν ξεχνάμε ότι το εθνικό δικαστήριο έχει ήδη την υποχρέωση να ερευνά αν η επίλυση ενός προβλήματος κοινοτικού δικαίου του είναι απαραίτητη για να εκδώσει την απόφασή του και αν υφίσταται πράγματι πρόβλημα ερμηνείας (υπό την έννοια ότι υπάρχει λόγος αμφιβολιών, έστω και μικρός, σχετικά με την έννοια και το περιεχόμενο ενός κανόνα κοινοτικού δικαίου). Εάν σ' αυτό προστεθεί και η ευχέρεια εκτιμήσεως όσον αφορά την αυτοτέλεια της διαδικασίας ασφαλιστικών μέτρων, όχι υπό την τυπική έννοια αλλά υπό το πρίσμα της ουσιώδους καταλληλότητάς της να εκπληρώσει τον ίδιο σκοπό όπως η τακτική διαδικασία, η θεωρητική αναγνώριση της υποχρεώσεως παραπομπής στο Δικαστήριο σύμφωνα με το άρθρο 177, τρίτη παράγραφος, δύσκολα θα μπορούσε να διακριθεί στην πράξη από την άσκηση της συνήθους ευχέρειας αιτήσεως εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως. Πιστεύω ότι, προκειμένου να ερμηνευτεί ένας κανόνας δικονομικής ουσιωδώς φύσεως, όπως είναι ο κανόνας του άρθρου 177, τρίτη παράγραφος, πρέπει να γίνει κάθε προσπάθεια να προσδιοριστεί το περιεχόμενο βάσει αντικειμενικών και σαφών κριτηρίων, τα οποία δεν αφήνουν κανένα περιθώριο διακριτικής ευχέρειας στα δικαστήρια που πρέπει να τον εφαρμόσουν. Αυτό είναι αναγκαίο αν μια διάταξη, της οποίας ο προορισμός είναι η εξασφάλιση της ασφάλειας και της ομοιομορφίας της εφαρμογής του κοινοτικού δικαίου, δεν καθίσταται, αυτή καθαυτή, πηγή αβεβαιότητας και διαφοροποιημένης εφαρμογής του δικαίου αυτού μεταξύ των διαφόρων κρατών μελών.

8. Είναι δυνατό, βάσει των σκέψεων που έχω μέχρι τώρα αναπτύξει, να δοθεί στο πρώτο ερώτημα που υπέβαλε το Oberlandesgericht της Καρλσρούης μια απάντηση που θα ίσχυε για όλες τις περιπτώσεις κατά τις οποίες ζητήματα όπως αυτά που

αναφέρονται στο άρθρο 177 της Συνθήκης ΕΟΚ ανακύπτουν στο πλαίσιο μιας συνοπτικής διαδικασίας ή διαδικασίας ασφαλιστικών μέτρων; Πιστεύω ότι μπόρεσα να αποδείξω ότι τα κοινά στοιχεία που υπάρχουν στις διάφορες συνοπτικές διαδικασίες που προβλέπουν τα αντίστοιχα δίκαια των κρατών μελών μου επιτρέπουν να υποστηρίξω εγκύρως την άποψη που υποστήριξα εν προκειμένω και ότι, στο γερμανικό δικονομικό δίκαιο, η συνοπτική διαδικασία, της οποίας έγινε εφαρμογή στην προκειμένη περίπτωση, παρουσιάζει, ενδεχομένως, ένα χαρακτήρα καθαρής αυτοτέλειας, εξ ου συνήχθησαν επιχειρήματα περί του αντιθέτου (επιχειρήματα τα οποία δεν είναι πειστικά κατά τη γνώμη μου). Παρά ταύτα, προκειμένου να αποφευχθεί όπως η απλή αναφορά σ' ένα σύνολο διαδικασιών οι οποίες δεν είναι εξ ολοκλήρου ομοιογενείς και των οποίων η ονομασία δεν ταυτίζεται σε όλα τα κράτη αποτελέσει πηγή αμφιβολιών, θα ήταν σκόπιμο το Δικαστήριο να αναφέρει ειδικότερα τη διαδικασία ασφαλιστικών μέτρων που έχει τα χαρακτηριστικά της «Verfügungsverfahren», που προβλέπεται στα άρθρα 935 μέχρι 945 του Γερμανικού Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας.

Για να τελειώσω, επομένως, φρονώ ότι στο πρώτο ερώτημα που υπέβαλε το Oberlandesgericht της Καρλσρούης αρμόζει η απάντηση ότι το εθνικό δικαστήριο, που αποφαίνεται στο πλαίσιο μιας συνοπτικής διαδικασίας και ειδικότερα μιας διαδικασίας που έχει τα χαρακτηριστικά της «Verfügungsverfahren» που προβλέπεται στα άρθρα 935 μέχρι 945 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας, δεν υποχρεούται να απευθυνθεί στο Δικαστήριο, κατ' εφαρμογή του άρθρου 177, τρίτη παράγραφος της Συνθήκης ΕΟΚ, έστω και αν η απόφασή του δεν μπορεί να προσβληθεί με ένδικο μέσο, υπό την προϋπόθεση ότι ένας από τους διαδίκους είναι ελεύθερος να κινήσει την τακτική διαδικασία επί ζητημάτων που αποτέλεσαν το αντικείμενο της συνοπτικής διαδικασίας, η οποία τακτική διαδικασία μπορεί να καταλήξει σε απόφαση αντικαθιστώσα εκείνη με την οποία περατώθηκε η πρώτη διαδικασία.